

Een crematiegraf uit het midden van de 2^e eeuw met elf stuks aardewerk en een munt

Joop van der Groen

In en bij de buurtschap Halder (gemeente Sint-Michielsgestel) zijn in de zestiger en zeventiger jaren van de vorige eeuw bij een reeks van opgravingen veel interessante vondsten uit de Romeinse tijd aan het licht gekomen. Daaronder bevond zich ook een crematiegraf.

Algemene informatie over crematie en begraafplaatsen in de Romeinse tijd

Alvorens in te gaan op de bijzonderheden betreffende het bij Halder gevonden crematiegraf wordt eerst enige algemene informatie gegeven. In het kader van dit artikel moet deze beperkt blijven; vele details, nuances en afwijkingen moeten daarom buiten beschouwing worden gelaten.

Al een paar duizend jaar voor onze jaartelling werden de lichamen van de overledenen in Noordwest Europa gecremeerd. Omdat ook de Romeinen overwegend crematie toepasten, veranderden hun komst in onze contreien en de daarmee gepaard gaande romanisering niets aan deze eeuwenoude traditie.

Voor de crematie werd een grote brandstapel gebouwd. Het lichaam van de overledene werd daar gekleed bovenop gelegd voordat men het hout in brand stak. Nadat het vuur helemaal uitgebrand was, werden de verbrande botrestanten uit de as verzameld en verpakt. Als verpakking kon een pot of urn van aardewerk dienen of een houten kistje of ook slechts een doek. De crematieresten werden zo begraven in een kuil, die al dan niet voorzien was van een grote houten kist. Omdat men geloofde dat er ook na de dood nog iets was, werden in het graf voorwerpen en zaken meegegeven die de overledene wellicht nodig had. Die varieerden van eten en drinken, servies en persoonlijke sieraden tot (bij mannen) wapens.

Bij de Romeinen was het verplicht dat de graven buiten de bebouwde kom lagen. Gebruikelijk was dat ze bij elkaar werden gelegd. Zo ontstonden net buiten de bebouwing veelal langs de wegen de begraafplaatsen, die in onze tijd voor de archeologen een schat aan informatie opleveren. Bovengronds werden de grafkuilen herkenbaar gemaakt. De wijze waarop dit gebeurde verschilde sterk.

Een crematiegraf bij Halder gevonden

Broeder Celestinus Vencken, die werkzaam was op het Instituut van Doven en de grondlegger van ons museum is, vond het graf op 24 februari 1965. Hij schrijft daarover in zijn plakboek (te zien op onze website) het volgende:

“De heer C. Klerks, een dragline machinist uit Drunen, kwam bij mij met een belangrijke melding. Bij ontgrondingswerkzaamheden op de z.g. “Halderse

Akkers’ stootte hij op een donkere “vuile” plek in het gele zand. Op die plek had hij enkele scherven gevonden. Hij liet mij die zien en ik herkende het materiaal n.l. fragmenten van een Romeinse kruikamfoor. Nadat hij mij de plek had aangewezen schaafde ik op een van de hoeken wat grond weg. Er kwamen sporen van vergaan hout tevoorschijn. Ook waren er resten van verbrand hout. Mijn conclusie: een Romeins brandgraf. De sympathieke heer Klerks beloofde die plek voorlopig te sparen. Hij gaf ons twee dagen de tijd om het graf te onderzoeken.” (Noot: Tegenwoordig spreken we van crematiegraf in plaats van brandgraf.)

Grafkuil, grafkist en grafheuvel

De daarop volgende dagen groef broeder Celestinus het graf zeer zorgvuldig op. Hij werd daarbij geassisteerd door zijn medebroeder Arno Veldhoven, Drs. W.H.Th. Knippenberg (leraar aan het kleinseminarie Beekvliet) en M. van Griensven uit Sint-Michielsgestel.

Prof. Dr. J.E. Bogaers, destijds adjunct-directeur van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek, heeft het crematiegraf in de Berichten van de Rijksdienst gepubliceerd. Mede daaraan ontleen we een aantal bijzonderheden.

De afmetingen van de grafkuil – in het geelbruine zand ter plaatse herkenbaar aan de donkere kleur – bedroegen 230 x 180 cm. Daarbinnen lag een plek van zwarte substantie met een dikte van ca. 10 cm. Het bleek organisch materiaal en kon geïnterpreteerd worden als het deksel van een grafkist. Bij het voorzichtig dieper uitschaven van de kuil werden de duidelijke sporen van vier houten wanden zichtbaar. De afmetingen van de grafkist waren 155 x 150 cm. De planken van de wanden hebben beurtelings aan een kant 20 tot 30 cm buiten de aansluitende wand uitgestoken. Zo hoefde men geen spijkers te gebruiken. De kist, die geen bodem heeft gehad, is minstens 30 cm. hoog geweest. In een paar hoeken en hier en daar langs de wanden zijn de sporen van rechtop staande paaltjes gevonden, waar dus de planken tegen aan leunden.

Tussen de wanden van de kuil en die van de kist en ook binnen de kistwanden zijn duidelijke sporen van heideplaggen geconstateerd. De algemene interpretatie hiervan is, dat boven de grafkuil een kleine heuvel was opgeworpen, een zogenaamde

Reconstructie van het op Halder gevonden crematiegraf, zoals het in het museum te zien is. De gerestaureerde bijgiften staan allemaal op de exacte vindplaats. In het midden op de voorgrond ziet u de botresten van de gecremeerde met daarop de bronzen munt, eveneens zoals aangetroffen. Op de voorgrond rechts liggen de scherven van het aardewerk, dat niet meer gerestaureerd kon worden.

tumulus. Daardoor bleef de plaats van het graf herkenbaar. In het stroomgebied van de Dommel vertonen de tumulusgraven op grond van aanleg, grafkist en inhoud een duidelijke relatie met die in de “civitas Tungrorum”, Tongeren en omgeving. Dit duidt erop dat bewoners van onze regio van oorsprong mogelijk uit die omgeving afkomstig zijn.

Algemene informatie over bijgiften

Alles wat in het graf aan de overledenen werd mee gegeven noemen we “de bijgiften”. (Ze worden ook wel grafgiften of bijgaven genoemd.) De bijgiften van organisch materiaal zijn vrijwel altijd helemaal verloren gegaan en laten hooguit door hun afwijkende kleur zichtsporen na. Gelukkig geldt dat niet voor voorwerpen van anorganisch materiaal, zoals van aardewerk, glas en metaal (goud, zilver, brons en ijzer). Van diverse van dit soort voorwerpen kennen de wetenschappers inmiddels een datering, soms vrij precies en soms een wat groter tijdvak omvattend. Met behulp van die kennis kunnen de graven dan gedateerd worden. Een heel goed voorbeeld hiervan zijn de Romeinse munten. Door de afbeeldingen die daarop voorkomen weet men bijna altijd tot op het jaartal precies wanneer deze geslagen zijn. En bijna altijd werd aan de overledene ook een munt meegegeven. (Men geloofde dat de dode op reis ging naar de onderwereld en daarbij met een veerpont de rivier de Styx moest oversteken. Met de munt kon dan het overzetloon aan de veerman betaald worden.)

Het aantal bijgiften kan sterk verschillen. In de eerste eeuw en de eerste helft van de tweede eeuw neemt het aantal bijgiften voortdurend toe

om rond ca. 200 het toppunt te bereiken. Daarna loopt het aantal bijgiften weer terug. Het aantal bijgiften en de aard daarvan was ook afhankelijk van de status van de overledene en zijn/haar rijkdom: hoe rijker en vooraanstaander men was, des te meer en duurere bijgiften werden er in het graf geplaatst. De rijke graven die in Esch zijn gevonden, zijn daarvan een goed voorbeeld. Het betreft daar graven van rijke villabewoners.

Het aardewerk in het crematiegraf bij Halder

Doordat de zware dragline al over het graf was gereden, trof men bij de opgraving “een puinhoop” aan, zoals Celestinus het omschreef. Het gevonden aardewerk was zeer zwaar beschadigd. Met veel geduld slaagde Broeder Arno er gelukkig in zeven stuks aardewerk fantastisch te restaureren. Het grootste en mede daardoor opvallendste stuk betreft een ruwwandige, grijsbruine, geribbelde standamfoor met twee tweeledige oren. (Op de foto rechtsachter.) De hoogte van de amfoor bedraagt 38 cm. en de diameter 34 cm. Ook in waterput 5 op Halder is van dit type amfoor een exemplaar gevonden, terwijl het totaal aantal vondsten hiervan in Nederland beperkt is tot een tiental, waarvan ook twee in Esch.

Ook een lichtgrijze gladwandige kruik behoort tot de grafinventaris. (Op de foto linksvoor.) De kruik met een hoogte van 25,5 cm en een diameter van 15 cm. heeft een min of meer trechtersvormige hals en een tweeledig oor.

Linksachter op de foto staat nog een grijs ruwwandig potje (hoogte 9 cm. en diameter 12 cm.).

Het minst beschadigd waren een viertal licht grijsbruine borden met licht gebogen wand van verschillende afmetingen: de diameters bedragen ca. 13,5 en 16 en 17 en 18 cm.

Voorts waren er scherven van een viertal objecten, die niet meer gerestaureerd konden worden, maar onderzoek leerde wel dat het een bord en een kommetje terra sigilata betrof (luxueus roodkleurig typisch Romeins servies), een lichtgrijs bekertje en nog een gladwandige kruik. Totaal bevatte het graf dus elf stuks aardewerk.

De datering van het graf

Afgezien van het aardewerk werd slechts één andere bijgift in het graf aangetroffen: een bronzen munt. Deze munt lag tussen de gecremeerde botrestanten. (Op de foto middenvoor.) De munt was helaas zodanig aangetast, dat hij niet meer gedetermineerd kon worden en dus ook geen informatie over de datering van het graf kon geven. Maar dankzij het aangetroffen aardewerk kon professor

Bogaerts het graf wel een datering geven. Hij omschreef dat als volgt: "Op grond van het aardewerk mag vermoed worden dat het graf dateert uit het midden van de 2^e eeuw na Christus of uit iets later tijd."

Er blijven onbeantwoorde vragen

In het graf ontbreken typische voorwerpen die in vrouwengraven werden meegegeven (bijvoorbeeld spiegels) of in mannengraven (bijvoorbeeld wapens) of in kindergraven (bijvoorbeeld speelgoed). De vraag of het een graf van een vrouw, een man of een kind betreft, kan dan ook niet beantwoord worden.

Voorts blijft het de vraag of er in de omgeving van de vindplaats van het graf nog meer crematiegraven in de grond verborgen zitten. Bijna altijd ligt er immers een aantal graven bij elkaar in de buurt. Misschien zal hierover in de toekomst ooit uitsluitel komen.

